

ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ЗАСАДИ БЮДЖЕТНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

В умовах обмежених фінансових ресурсів держави вирішення проблем мобілізації, використання бюджетних коштів та управління бюджетом вимагає застосування сучасних передових бюджетних технологій, нових форм і методів бюджетного менеджменту. Зважаючи на те, що в Україні функціонування бюджетної системи у переважній більшості ґрунтується на засадах старої командно-адміністративної системи, розробка теоретичних і практичних положень бюджетного менеджменту, які б відповідали нинішньому стану соціально-економічного розвитку та заявленому курсу держави щодо ринкових перетворень, має винятково важливе значення. Узагальненню, а також обґрунтуванню теорії та практики бюджетного менеджменту в Україні присвячено рецензований підручник¹, в якому вперше у фінансовій літературі ґрунтовно і всебічно розглядаються фундаментальні положення змісту, об'єкта, предмета, суб'єктів, сучасних технологій бюджетного менеджменту в нашій державі з використанням нагромадженого світового досвіду.

Виправданню та логічно послідовною є структура підручника, яка попередньо знайомить читача з предметом і завданнями курсу, після чого концентрується увага на розкритті змісту бюджету та бюджетної системи як об'єктів управління. У цій частині підручника автори вдало починають розкриття змісту з проблем, які зумовлюють необхідність глибокого дослідження, а саме – з комплексного взаємозв'язку бюджетної моделі та бюджетного процесу. Адже при поєднанні таких двох негативних чинників, як неієздатність бюджетної моделі і дезорганізованість бюджетного процесу, неминучою є фінансова криза. Тому держава зобов'язана у першу чергу сформувати оптимальну бюджетну модель, належним чином організувати бюджетний процес, після чого ставити питання про ефективне управління бюджетом (с. 24).

Під предметом бюджетного менеджменту автори книги розуміють бюджетний процес та управління ним, адже у дійсності бюджетний процес всебічно характеризує і відображає цілісну систему управління бюджетом, яка, у свою чергу, включає органи управління, структуру та методологію всієї бюджетної діяльності.

Перший розділ у першій частині відведено сутності бюджету як об'єкта управління, що, на нашу думку, є обґрунтованим. Більшість українських науковців, на жаль, приділяють проблемам теорії не виправдану мало уваги. Тому в цьому плані рецензований підручник має значні переваги, оскільки в ньому розкриття практичних аспектів базується на глибоких теоретичних засадах.

Знання сутності об'єкта дозволяє усвідомити методологічні підходи до управління ним. Розглядаючи бюджет як економічну категорію, ми маємо можливість сформувати оптимальну модель розподілу ВВП за допомогою бюджетних відносин, яка може бути базовою бюджетною моделлю суспільства на тому чи іншому історичному етапі його розвитку. Тільки після цього держава може за допомогою бюджетного законодавства, інших нормативних документів матеріалізувати дані відносини у вигляді податкових, неподаткових надходжень, трансфертів, видатків тощо. Таким чином, фінансова наука має розглядати бюджет з двох сторін: як об'єктивну економічну категорію та як її матеріальне вираження у вигляді централізованого фонду коштів держави, основного фінансового плану, центральної ланки фінансової системи та правового документа – Закону України. Автори, на нашу думку, правильно зауважують, що неможливо належним чином розумітися на бюджеті, знаючи досконало лише одну його сторону; необхідно мати про нього комплексне уявлення (с. 29).

У першій частині повністю аналізуються структура бюджету, бюджетний устрій та бюджетна система України, що дає можливість всебічно підійти до практичних питань бюджетного менеджменту.

Другу частину підручника присвячено одній з найскладніших проблем бюджетного менеджменту – управлінню бюджетним процесом. Закономірно, що розгляд даних питань починається з характеристики органів оперативного управління бюджетом, після чого розкривається зміст бюджетного планування та виконання бюджету.

¹ Бюджетний менеджмент. Підручник (За заг. ред. В. Федосова). К., КНЕУ, 2004, 864 с.

Авторам вдалося ґрунтовно поєднати сучасні теоретичні й методологічні підходи до бюджетного планування, розглянути можливі стратегічні "сценарії" розвитку економіки, на підставі яких можна здійснювати формування проекту бюджету на наступний рік, зокрема базовий або консервативний, цільовий, оптимальний сценарії (с. 151–153). Також сформульовано тактичні завдання бюджетного планування, які формують механізм складання проекту бюджету (с. 159–162). Заслужують на увагу новітні технології бюджетного процесу, наприклад, програмно-цільовий метод та особливості його запровадження в Україні (с. 166–177).

У третій частині ґрунтовно розкривається організація обліку виконання бюджету, зокрема детально описується організація та порядок виконання бюджету, механізм складання і затвердження звітності про виконання бюджету. Ця частина підручника наповнена великою кількістю зразків бухгалтерських документів і реєстрів, що дає можливість зрозуміти та освоїти практичні сторони роботи, пов'язані з таким видом управлінської діяльності, як облік виконання бюджету.

У четвертій частині всебічно аналізуються і висвітлюються актуальні питання теорії й практики контролю за виконанням бюджету; слід зазначити узагальнення щодо сутності, призначення та органів бюджетного, податкового та митного контролю в Україні.

Надзвичайно цінним у підручнику є розкриття світового досвіду теорії й практики бюджетного менеджменту, матеріал про який розміщено у п'ятій частині підручника. Розгляд цього досвіду починається з аналізу концептуальних засад вчення про бюджет у контексті світової фінансової науки. У досить стислій і доступній формі авторам вдалось охарактеризувати взаємозв'язок державного бюджету з ринковим господарством, демократичний вибір бюджетних пріоритетів, бюджетний федералізм, адміністративно-управлінський ресурс фінансової бюрократії в розвинутих країнах світу. Заслужують на особливу увагу розкриті в праці сучасні технології бюджетного менеджменту, зокрема фінансово-управлінські технології формування бюджету, бюджетування на нульовій основі та метод "витрати – вигоди", бюджетне прогнозування, оптимізація бюджетного дефіциту, управління державним боргом. Цікавим є матеріал з питань бюджетного контролю та аудиту в демократичному суспільстві. Ознайомлення із світовим досвідом теорії й практики бюджетного менеджменту дає можливість значно розширити знання вітчизняних дослідників і фахівців у цій галузі та знаходити можливості застосування цього досвіду у вітчизняній практиці з вигодою для суспільства.

Поряд з позитивними моментами рецензований підручник має ряд дискусійних положень. На нашу думку, було б доцільно чітко виділити узагальнююче авторське визначення бюджетного механізму. Розглядаючи сучасні технології бюджетного менеджменту, бажано було б розкрити взаємозв'язки всіх органів управління бюджетом, зокрема органів загального управління (органи законодавчої, представницької, виконавчої влади, місцевого самоврядування) та органів оперативного управління (Міністерство фінансів України, Держказначейство України, Державна контрольно-ревізійна служба України, Державна податкова служба України, Державна митна служба України, Національний банк України, Фонд державного майна, Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції України, Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України і т. д.) у процесі прийняття управлінських рішень, що регулюють бюджетний процес та функціонування бюджетної системи.

Даючи комплексну оцінку рецензованому підручнику, можна стверджувати, що задум його авторів реалізований повністю. Зміст підручника розкриває найбільш актуальні питання і проливає світло на майбутні проблеми бюджетного менеджменту. Ми маємо справу з дуже потрібним як для студентів, фахівців-початківців, так і для досвідчених практиків виданням. У ньому зосереджено важливі концептуальні засади, актуальні ідеї та прагматичні положення бюджетного механізму. Ми повністю погоджуємося з думкою В. Федосова, яку він висловив у вступному слові до підручника, що ця праця "...може виконати роль каталізатора щодо переосмислення застарілих поглядів на бюджет і бюджетний менеджмент, сприяти утвердженню нового фінансового світогляду, формуванню нових продуктивних підходів до бюджетної роботи. А це, у свою чергу, відповідає меті підвищення ролі бюджету і бюджетного менеджменту в економічному зростанні" (с. 23).

Таким чином, підручник є фундаментальною працею наукового, методичного і практичного спрямування з бюджетного менеджменту. Він відповідає змісту програми дисципліни "Бюджетний менеджмент", яка вивчається студентами економічних спеціальностей. Ця книга з великим інтересом сприймається студентами, аспірантами, викладачами, науковою і практичною громадськістю. Вона стане у пригоді всім, хто інтересується теоретичними й практичними питаннями бюджету та бюджетного менеджменту.

С. ЮРІЙ,
*заслужений діяч науки і техніки України,
професор, доктор економічних наук,
В. ДЕМ'ЯНИШИН,
кандидат економічних наук
(Тернопіль).*

ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНИХ УЧЕНЬ: ОРГАНІЧНЕ ПОЄДНАННЯ НАУКИ І НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Україна на нинішньому етапі вирішує ряд надзвичайно складних і важливих завдань, пов'язаних з формуванням соціально орієнтованої ринкової економіки, сходженням на орбіту європейського цивілізаційного розвитку та з її поступовою інтеграцією у світову економіку. За цих умов особливо актуалізується вивчення світового історичного досвіду вирішення різних соціально-економічних проблем, залучення загальноцивілізаційних здобутків до процесу національного відродження. Усе це суттєво посилює вагомість фундаментальної економічної освіти і особливо такої її складової, як історія економічних учень – неоціненного джерела соціально-економічного досвіду та надбань людства в галузі економічних знань, економічної теорії та наукової методології.

У зв'язку з цим привертає увагу видання у 2004 р. підручника "Історія економічних учень" за редакцією декана економічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, професора, доктора економічних наук, заслуженого діяча науки і техніки України В. Д. Базилевича¹. Це видання покликане задовольнити інтелектуальний попит широкого кола читачів, як тих, хто вивчає історію економічної думки або просто цікавиться нею, так і тих, хто її викладає у вищих навчальних закладах.

Підручник підготовлено відомими фахівцями, викладачами економічного факультету Київського національного університету. Заслугує на безумовну підтримку спроба представників економічного факультету університету та його кафедри економічної теорії відродити кращі класичні університетські традиції підготовки підручників. Видання здійснено у серії "Класичний університетський підручник". Його вихід приурочено до 170-річчя Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

На сторінках підручника в контексті світового розвитку економічних учень відображено також історію національної економічної думки, досягнення вчених Київського університету. Робота спирається на глибокі традиції і досягнення, що акумулюють багаторічний досвід викладання історії економічних учень у кращих навчальних закладах країни, цінний зарубіжний досвід, власні науково-педагогічні здобутки авторського колективу.

Безперечно, це видання є дійсно унікальним і за своїм форматом, і за змістовним наповненням, і за рівнем поліграфічного виконання. Загальний обсяг підручника – 151 умовно-видавничий аркуш (1300 сторінок). У ньому відображено еволюцію світової економічної думки з найдавніших часів до сучасності. Проте за цими кількісними

¹ Історія економічних учень. Підручник (За ред. В. Д. Базилевича). К., "Знання", 2004, 1300 с. (Класичний університетський підручник).